

Bernat de Campsentelles, els templers i la conquesta de Mallorca

Xavier Pérez Gómez*

Resum: L'any 1229 el miles (cavaller) Bernat de Campsentelles, membre d'una família de la baixa noblesa de Sant Fost de Campsentelles, participà en la conquesta de Mallorca encapçalada pel rei Jaume I. El març de 1230 atorgà testament a la mateixa ciutat de Mallorca i va morir poc després. Bernat tingué una especial estima per l'orde dels cavallers del Temple i molta confiança en el cavaller Bernat de Mogoda, fets que queden reflectits en les seves últimes voluntats. En aquest article també s'analitza l'estreta vinculació dels Campsentelles amb el convent de monges agustines de Montalegre, a la Conreria, de les quals foren benefactors.

Paraules clau: Bernat de Campsentelles, Bernat de Mogoda, la Conreria, Mallorca, monges de Montalegre, orde del Temple, Palau-solità i Plegamans, Sant Fost de Campsentelles.

Bernat de Campsentelles, the Templars and the conquest of Mallorca

Abstract: In 1229, the miles (knight) Bernat de Campsentelles, a member of a family of the Sant Fost de Campsentelles lower nobility, participated in the conquest of Mallorca led by King Jaume I. He made his last will and testament in the city of Mallorca in March 1230 and died shortly afterwards. Bernat held the Knights Templar in high esteem and had great trust in the knight Bernat de Mogoda, a fact that is reflected in his last wishes. This article also analyses the close connection between the Campsentelles and the convent of Augustinian nuns in Montalegre (in Conreria), of which they were benefactors.

Keywords: Bernat de Campsentelles, Bernat de Mogoda, Knights Templar, La Conreria, Mallorca, Montalegre nuns, Palau-Solità i Plegamans, Sant Fost de Campsentelles.

39

Introducció

A l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona) s'hi conserva un document molt interessant per a la història de Sant Fost de Campsentelles i de la nostra comarca en general. Es tracta d'un pergami datat a la ciutat de Mallorca, el 26 de març de 1230, el qual conté l'escriptura notarial del testament del cavaller Bernat de Campsentelles.¹ Al mateix fons hi ha també altres pergamins que ens donen moltes dades sobre la família Campsentelles, els seus integrants i les seves propietats i rendes.

Aquest testament, que reproduïm traduït al final, ens proporciona informació molt interessant per saber qui era Bernat de Campsentelles, membre d'una nissaga de la petita noblesa ubicada al terme de Sant Fost. També ens permet saber que va participar en la conquesta de Mallorca, així com que tenia una clara predilecció per l'orde dels templers. Cal advertir que la població de Sant Fost no va agafar el "cognom" d'aquesta nissaga, sinó que foren ells els que adoptaren el topònim com a nom familiar. Era un fet força habitual en aquell temps.

Els Campsentelles eren senyors i propietaris d'una casa forta o domus situada a la zona de mas Llombart - mas Corts. Diversos documents de 1497, 1551 i 1647 ens diuen que la "casa" de Campsentelles era habitada i conreada per la família Llombart.² Jaricot (1955) proposà identificar, no obstant això, aquesta casa senyo-

rial amb el mas Corts adduint que era la primera casa antiga que es trobava baixant de la Conreria, però és un fet que no s'ha pogut comprovar, tot i que és cert que mas Corts té un aspecte més senyorial i de casa fortificada que no pas mas Llombart. Sobre això, podem dir que en un document de 1469 es parla d'uns delinqüents que "foren presos en la Torre de Campsentelles, la qual era llavors de Montalegre".³ A quina torre es referien? Ens inclinem a pensar que es referien a l'esmentada casa forta de Campsentelles.

A finals del segle XIII els senyors de Campsentelles entroncaren amb

Figura 1. Mas Llombart, dècada de 1920. Els Llombart foren emfiteutes, primer, i propietaris, després, de l'antiga domus de Campsentelles. Font: fons personal de l'autor.

la família Sentmenat, segons podem comprovar en un pergami de 1286 on surt el matrimoni format per Ramon de Sentmenat i Saura de Campsentelles i que comentarem més endavant. Molt temps després, el 1432, els Sentmenat ven-

¹ Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Ordes religiosos (OR, antics Monacals), Fons Cartoixa de Montalegre, carpeta 6, pergami 275.

² ACA, OR, Fons Cartoixa de Montalegre, Hisenda, capbreus de 1497, 1551 i 1647.

³ ACA, OR, Fons Cartoixa de Montalegre, Hisenda, lligall petit 73, doc. 4665, any 1469.

gueren aquesta casa senyorial als monjos cartoixans de Montalegre. Els Campsentelles també tingueren drets senyorials i propietats al Maresme, en concret part del domini directe del castell de Mataró, a Lllavaneres, almenys en el període que va de 1166 al 1212, tenint vinculació amb els Llull, batlles d'aquest castell (Salicrú, 1990).

Un testament cabdal

En aquest testament de l'any 1230, Bernat nomena marmessors, o sigui les persones que hauran d'executar les seves últimes voluntats: Bernat de Castellet, Berenguer de Campsentelles, Ramon Pere i un tal Ramon (de Voltraria). La primera petició del testador és que fa entrega del seu cos a la casa de la Milícia del Temple, a la qual també fa donació del mas de Saucet, així com del seu escut i armadures, excepte les de ferro. En aquest document s'explica que la seva dona es deia Berenguera; el seu germà, Ramon, i que tenia una filla, Geralda, que seria l'hereva del patrimoni principal de la casa senyorial de Campsentelles.

El segon capítol de voluntats és el dels donatius de diners a diverses

esglésies: 20 sous (moneda) a la de Sant Fost, i 5 sous a cadascun dels altars de la mateixa església; 10 sous a la de Montalegre per a espelmes, i 5 sous a la seu o catedral de Barcelona. Una altra de les disposicions del testador és que dia i nit cremi a l'església de Santa Maria de Montalegre una espelma o làmpada en honor de Déu i per salut de la seva ànima. Per finançar aquesta espelma, ordena que es facin servir rendes del seu mas de Lledó (*Letone*).

D'aquest detall es dedueix que el santfostenc Bernat tenia una gran devoció per l'església de Santa Maria de Montalegre, que deduím que aleshores seria una capella o esglesiola situada on ara hi ha l'edifici de l'alberg o casa de colònies de la Conreria, i on a partir de 1241 es va edificar un monestir de monges. És del tot lògic, perquè la casa de Campsentelles es trobava molt a prop de la Conreria i, per tant, seria un lloc de devoció molt vinculat a la família. En aquest document de 1230 és el primer cop en què està documentat el nom de Santa Maria de Montalegre.

També ordena que el seu cavall i els guarniments de ferro siguin destinats a pagar deutes i ofenses. I fa donació de 100 morabatins (moneda) a la seva dona Berenguera dels 205 que ella li deu per raó del dot matrimonial, així com uns honors a Palou i Montmeló. Igualment, es parla d'uns honors que posseeix la família Campsentelles als termes de Mataró, Alella i Premià.

Un aspecte interessant és que explica que la seva dona està embarassada i que ja té una filla, Geralda, a la qual fa hereva, i si ella morís sense descendència, dona la

Figura 2. Segell de la Milícia de Crist o del Temple: en una cara, dos templers compartint el cavall i, a l'altra, la cúpula de la Roca del temple de Jerusalem. Font: Alamy, The History Collection.

casa de Campsentelles i el seu terme i propietats a Bernat de Mogoda, personatge que intuïm important i de gran confiança per a Bernat de Campsentelles.

El testament, datat a la ciutat de Mallorca les 7 calendes d'abril (26 de març) de 1230, esmenta els testimonis següents: Ramon de Voltraria, Bernat de Castellet, Berenguer de Campsentelles, Ramon Pere clergue de Sant Martí de Pertegàs (Sant Celoni), així com Ramon Boter, Berenguer de Mollet, Pere de Fesch, Ramon de Papiol i Bernat Esperó. Clouen el document l'escrivà Guillem Company i el notari Ramon de Mirambell. El pergamí que s'ha conservat és una còpia notarial de 1242.

42

Poc després d'atorgar aquest testament, Bernat de Campsentelles va morir, perquè en un document del 28 de setembre de 1230 atorgat pel seu germà Ramon es diu que Bernat havia mort durant l'expedició a Mallorca. En aquest escrit es fa constar que la vídua Berenguera li paga al seu cunyat Ramon el preu de venda dels drets sobre la casa de Campsentelles i les seves tinences (Álvarez, 2022, pp. 193-194, doc. 100). En aquest document també es parla d'un altre germà, Ramon Pere.

Vinculació amb els templers

D'aquest testament es dedueix també que Bernat de Campsentelles tenia devoció i admiració pels templers, als quals, com hem vist, va fer donació del seu cos, suposem que

perquè l'enterressin en alguna capella o església de l'orde. També els donà el seu escut i armadures, excepte les de ferro, a més d'una masia (mas de Saucet). Queda clar, doncs, que Bernat era un miles, un cavaller armat, ja que posseïa armes i un cavall:

Primerament, dono el meu cos a la casa de la Milícia del Temple. Igualment dono a dita casa el meu mas de Saucet, que Gener té per mi. També dono a la predita casa el meu escut i les meves armadures, excepte les de ferro (...) Assigno el meu cavall i els meus guarniments de ferro per pagar els meus deutes i restituir les meves injúries.⁴

Quina hauria estat la relació de Bernat amb els templers? Possiblement ja tenia contacte amb ells a través de la comanda (convent-granja) de Palau-solità i Plegamans, al Vallès Occidental, la més propera a la seva casa senyorial de Sant Fost (a 12 km) i amb gran influència i prestigi a la zona del Baix Vallès des de mitjans del segle XII. Aquesta comanda es trobava on ara hi ha la masia de Santa Magdalena (Palau-solità i Plegamans) i es componia de capella i edificis annexos propis d'una explotació agrària, amb un mur que encerclava i protegia el conjunt. Encara se'n conserven la capella i alguns magatzems i corrals adossats, a més d'una part de la muralla que en alguns trams té uns quatre metres d'alçada.

⁴ ACA, OR, Fons Cartoixa de Montalegre, carpeta 6, pergamí 275 (26 de març de 1230):

In primis, dimitto corpus meum domui Milicie Templi. Item dimitto eidem domui mansum meum de Sauceto quem Generius tenet per me. Item dimitto predictae domui scutum meum et omnes meas armaturas preter illas armaturas ferrei. (...) Assigno ad debita solvenda et iniuria restituenda equum meum et garnisones ferri.

Figura 3. L'antiga comanda del Temple a Palau-solità i Plegamans, actual masia i capella de Santa Magdalena. Font: Xavier Pérez, 2023.

Els templers eren aleshores un orde de monjos guerrers de gran prestigi per causa de les croades i que en aquell moment encara tenien importants possessions a Terra Santa. Els cavallers del Temple també havien pres part en importants batalles de la Reconquesta a Espanya, com ara la batalla de Las Navas de Tolosa. També suposem que Bernat havia vist els templers durant el viatge i la conquesta de Mallorca, en la qual van tenir una participació destacada, com ara a la batalla de Portopí i Santa Ponça, on la cavalleria del Temple, un centenar de genets, juntament amb les forces del comte Hug d'Empúries, van ser l'avantguarda de l'atac al campament musulmà (Montagut, 2013; *La batalla de Santa Ponça*).

Un altre fet que hem de comentar és que els templers tenien una propietat o alou a prop del terme de Sant Fost, a la zona propera a Campsentelles. Ens referim a un

document del 17 de desembre de 1222 relatiu a la propietat de Vallpanera, situada a Sant Fost, a la zona de la Nau, i que era dels senyors de Campsentelles. Aquesta possessió limitava a l'est amb un alou de l'orde del Temple: "Tot aquell honor nostre de Vallpanera en la parròquia de Sant Fost. I limita a sol ixent amb l'alou de la Milícia del Temple que té Bernat Vivio, al sud amb l'honor de Tiana"⁵ (Àlvarez, 2022, pp. 137-138, doc. 70).

Aquesta finca o alou dels templers podria referir-se a una de les que l'orde tenia a Santa Maria de Martorelles, ja que Vallpanera - la Nau es troba a tocar del límit amb la part alta d'aquest municipi. Hi ha un altre fet que ens fa pensar que aquesta propietat templera podria estar a Santa Maria de Martorelles, tot i que tocant al terme santfostenc: Bernat Vivio o Viver apareix en la llista de parroquians de Martorelles en un document de setembre de 1229 (Àlvarez, 2022, p. 184, doc. 95).

Dos estudis sobre els templers al Vallès ens confirmen que aquest orde tenia algunes propietats a Martorelles⁶ en el segle XII, en concret un molí a tocar del riu Besòs (Vilaginés, 1990; Vilaginés, 2005). Efectivament, diversos documents del període 1172-1288 ens informen que els templers posseïen al terme martorellenc diverses propietats i rendes: una a la part baixa (zona de Carrencà), una altra a la part alta (als peus de Castellruf), a més del

⁵ "Totum ipsum honorem nostrum de Valle Panera in parrochia Sancti Fausti. Et terminatur ab oriente in alodio Milicie Templi quod tenet Bernardus Vivio, a meridie in honore de Tiana."

⁶ La Martorelles medieval estava formada per un sol terme, incloent-hi dos municipis que avui estan separats: Martorelles i Santa Maria de Martorelles.

mas Viver de Martorelles (Sarobe, 2023).

Un altre pergami de novembre de 1245 ens diu que els templers rebien fruits dels honors que Berenguer de Carrencà tenia pel Temple a Martorelles i Sant Fost.⁷ És el primer cop que es diu explícitament que l'orde obtenia algunes rendes a Sant Fost. Podria ser conseqüència de la donació testamentària feta per Bernat de Campsentelles el 1230, però no ho podem assegurar.

Participació en la conquesta de Mallorca

Un altre fet del qual ens informa aquest testament, així com el pergami de setembre de 1230 que ja hem esmentat, és que Bernat de Campsentelles va participar com a cavaller armat en l'expedició dirigida pel rei Jaume I en la conquesta de l'illa de Mallorca. Aquesta expedició va salpar del port de Salou el setembre de 1229 i després de tres mesos de combats i setge, les tropes cristianes, principalment catalanes, van ocupar la ciutat de Mallorca i, posteriorment, la resta de l'illa.

De quina companyia formava part Bernat de Campsentelles? No ho sabem, però podria ser que anés amb la de Bernat de Mogoda, cavaller a qui coneixia i el qual té un paper destacat en el seu testament. El de Mogoda era vassall i lloctinent del bisbe de Barcelona i possiblement formava part de la seva host armada, però tampoc seria descartable que formés part

de la host reial.⁸ No seria estrany que el de Sant Fost anés doncs amb el grup de cavallers de Bernat de Mogoda. El de Santa Perpètua apareix després en la llista de cavallers als quals se'ls repartí el botí de terres, en concret vint jovades de terra a la localitat de Sineu (Soto, 1984). Aquesta localitat pertanyia a un lot de terres assignades al rei català. Altres cavallers o soldats vallesans que participaren en la conquesta de Mallorca i reberen terres foren Guillem de Mogoda, germà de Bernat, J. de Montcada, Berenguer i Gastonet de Montcada, Bernat de Parets, G. de Sant Celoni, Berenguer de Vilamajor, G. de Sant Vicenç i els homes de Caldes i Vilamajor.

Com ja s'ha comentat abans, Bernat de Campsentelles va morir a Mallorca poc després de fer testament, la primavera de 1230. Moltes de les defuncions entre la host cristiana van ser provocades per la pesta que va colpejar les files dels conqueridors a principis d'aquell any a causa de la putrefacció de centenars de cossos que quedaren estesos pels carrers de la ciutat de Mallorca. També podria ser que hagués estat ferit durant les operacions al voltant del setge de la capital mallorquina, però al març de 1230 fou la pesta la principal causa de les morts, per la qual cosa ens inclinem a pensar que la seva defunció fou provocada per aquesta epidèmia.

La conquesta de Mallorca va ser una campanya molt violenta, que fins i tot segons diversos

⁷ Sarobe (2023), doc. del 8 de novembre de 1245, extret de l'ACA, Cancelleria, Jaume I, pergami 1013.

⁸ A Bernat de Mogoda se li atribueixen unes profecies sobre Mallorca fins al segle XVI (Guillem Simó "Bernat de Mogoda", 1981).

historiadors es podria qualificar d'extermini i neteja ètnica.⁹ Les operacions militars van ser molt sagnants i les tropes del rei Jaume I no van tenir pietat dels habitants musulmans (*sarraïns* a les cròniques) de *Madina Mayurqa* i la resta de l'illa. Per exemple, durant el setge de la ciutat de Mallorca, el monarca català va fer decapitar 412 cadàvers de mallorquins andalusins, els caps dels quals van ser llançats amb catapultes (trabuquets) a dins de la muralla de la ciutat, per tal d'atemorir els que hi eren defensant-se (Swift, 2012; Vinas i Vinas, 2007).¹⁰ El rei i els seus capitans no van acceptar la rendició pactada que oferiren els líders musulmans i optaren per una victòria total i sense condicions.

Figura 4. Infanteria cristiana (peons) a la conquesta de Mallorca. Font: pintura mural del segle XIII (Saló del Tinell, Barcelona), SuperStock.

L'entrada de les tropes cristianes a la ciutat el 31 de desembre de 1229 va anar seguida d'una desenfrenada matança i saqueig, que segons algunes fonts va deixar uns 20.000 morts. No obstant això, uns quants milers d'andalusins mallorquins van poder fugir a les muntanyes, a la serra de Tramuntana, on foren perseguits i caçats sense contemplació. Alguns centenars es refugiaren en coves, però foren desallotjats quan calaren foc a les barraques i a les entrades dels seus refugis. Els supervivents van ser capturats i venuts com a esclaus. La conquesta feudal i pacificació total de l'illa va durar dos anys. La major part de les tropes conqueridores foren catalans, però també hi participaren occitans i italians, i en menys quantitat uns quants aragonesos, navarresos, francesos i castellans (Pérez Pastor, 2021; Conquesta de Mallorca, 2023).

Quan hagué caigut la capital balear, es va procedir a repartir les terres als nobles, cavallers i eclesiàstics que van participar en la invasió, sent els lots de cases i terres proporcionals a la seva aportació a l'esforç bèl·lic (Riera, 2017). Bernat, el nostre protagonista, no apareix en les llistes de beneficiats perquè ja era mort quan es va procedir a repartir el botí. Un cop

45

⁹ Segons Llobera (2021):

La conquesta de Medina Mayurqa fou una massacre, una destrucció sistemàtica de tota la població mallorquina, un episodi molt violent que va acabar amb aquella cultura i una població... 12.000 combatents moriren en la batalla i 12.000 persones (majoritàriament ancians, dones i nens) foren violades, assassinades, esquarterades els primers dies de la conquesta fins al punt que molts carrers per on passa la comitiva de l'Estendard no s'hi podia circular per la quantitat de morts que hi havia als carrers (...) Els soldats del rei en Jaume varen tenir carta blanca per saquejar, assassinar, incendiar, destruir... Era tanta la gent morta per les cases i carrers que amb el pas del temps va ser insuportable la pudor dels cossos en descomposició, per això els que salvaren la vida i foren esclavitzats, varen ser obligats a recollir els morts.

¹⁰ En una batalla contra un escamot andalusí dirigit per un tal In-Fatil-la, els croats van matar-los a tots, uns cinc-cents, dels quals van decapitar els esmentats quatre-cents dotze.

fet el repartiment dels béns immobles, es va procedir a efectuar una repoblació total de l'illa amb colons provinents del Principat de Catalunya, especialment de l'Empordà (Pérez, 2021).¹¹

Bernat de Campsentelles hi va participar i, per tant, va ser testimoni de la majoria d'aquests fets històrics, com a mínim des de l'embarcament a les naus que salparen cap a Mallorca el setembre de 1229 fins a la seva mort, que es deuria produir poc després del 26 de març de 1230. Saber on podria haver estat enterrat el cos del senyor de Campsentelles és cosa pràcticament impossible, però havent consultat dos historiadors experts, tant en el Temple com en la conquesta de Mallorca, hem arribat a la conclusió següent:

46

Un cop mort Bernat, a finals de març de 1230 o durant l'abril o maig d'aquell any, el seu cos deuria ser lliurat als templers, que al seu torn el deurien enterrar en una capella o un cementiri de la seva propietat. A la ciutat de Mallorca, el Temple rebé en donació, el 17 d'abril de 1230, un antic castell musulmà (andalusí), l'anomenada Almudaina de Gumara, que era una fortificació composta per dues torres situada a la muralla de la ciutat. Allà bastiren la seva comanda i la seva capella i possiblement deuria ser el lloc on en un primer moment fou enterrat el cavaller de Campsentelles (Pérez

Pastor, comunicació personal, 31 març 2023).¹² Aquesta església i fortificació templera ha estat molt modificada, i de la capella del segle XIII ja no en queda pràcticament rastre. També podria ser que, passat un temps, els templers mallorquins trasl·ladessin les despulles mortals a Catalunya i les enterressin a la comanda que tenien al Vallès, a Palau-solità i Plegamans, que era la possessió de l'orde més propera a la residència familiar dels Campsentelles (Sarobe, comunicació personal, 17 març 2023).¹³

Figura 5. Torres del Temple o Almudaina de Gumara (Palma). Font: gravat de l'arxiduc d'Àustria Lluís Salvador al llibre *Die Balearen in Wort und Bild geschildet* (1882), Wikimedia Commons.

¹¹ A l'Alguer també es va portar a terme una colonització semblant, prèvia expulsió de la població originària sarda després de la conquesta militar de 1354 (Morales, 2005).

¹² Plàcid Pérez Pastor, professor de la Universitat de les Illes Balears (UIB), membre del Grup de Recerca i Estudis Medievals (GRESMED).

¹³ Ramon Sarobe Huesca, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

Els templers també tingueren un important domini a Pollença, amb una residència amb batlle propi que administrava els drets senyorials sobre aquesta localitat mallorquina. En aquesta població explotaven terres de conreu i cobraven part de les collites dels camperols, com era habitual en el sistema feudal. Igualment reberen el 1240 la cessió de l'església parroquial de Pollença de mans del bisbe diocesà (Sans i Travé, 1996).

Els Campsentelles, benefactors de les monges de Montalegre

La filla i hereva de Bernat, Geralda de Campsentelles, va ser una persona molt vinculada al monestir de monges agustines de Montalegre, que es va fundar vers 1241 al lloc on ara hi ha la casa de colònies o alberg de la Conreria, al terme de Tiana i on durant prop de seixanta anys va estar-hi el Seminari Menor. Ja hem vist com el seu pare, Bernat, tenia devoció per l'església de Santa Maria de Montalegre, suposem que situada al mateix lloc on poc després es fundaria el convent.

L'esmentat any de 1241, en concret el 28 de desembre, Geralda i el seu marit Ferrer de Vilanova van fer donació a les monges de Montalegre de les peces de terra on s'estaven edificant les cases del convent. Aquestes propietats eren, segons el document, a tocar del castell de Montalegre (*"sitam iusta castrum de*

Monte Alegre"), que creiem que es trobava al mateix lloc de l'actual Conreria i que sembla que era una torre defensiva¹⁴ des de la qual s'albirava la costa de Badalona i Montgat i a la vegada tenia connexió visual amb la banda vallesana, o sigui, amb la zona de Sant Fost, on es trobava el casal dels Campsentelles. Aquesta donació va ser ratificada el 3 de juny de 1247 pel bisbe de Barcelona, Pere. En aquest document notarial es diu que les cases del monestir ja eren edificades a les terres donades pels Campsentelles.¹⁵

Figura 6. La Conreria amb els edificis on havia estat l'antic convent de monges agustines i la torre o castell de Montalegre. Font: pintura mural de primers del segle XVII (claustre de la cartoixa), foto Xavier Pérez.

Tot un seguit de documents en pergami dels anys 1241 a 1259 ens parlen de l'estreta relació de la senyora de Campsentelles amb el convent i les prioros de Montalegre. Geralda va enviudar i casar en successius matrimonis amb Ferrer de

¹⁴ En una pintura mural de primers del segle XVII, que es conserva a la cartoixa de Montalegre, es veu a la Conreria, al costat de les cases de l'antic convent, una torre alta, com si fos un castell. Pensem que podria tractar-se del vell "castell" de Montalegre esmentat als pergamins del segle XIII.

¹⁵ ACA, OR, Fons Cartoixa de Montalegre, carpeta 6, pergamins 141 (any 1241) i 157 (any 1247).

Vilanova, Pere de Fonollar (1251) i Bernat de Pera (1256). A banda dels fets relatats de 1241 i 1247, trobem que el 1255 Geralda va vendre a aquest monestir i a la seva priora Guillemma una peça de terra, conreada, erma i amb arbres, al lloc anomenat Prat dels Horts, al terme parroquial de Sant Fost. El 1259 la mateixa Geralda de Campsentelles i el seu marit establiren en emfiteusi al convent i priora Guillemma de la Coma una peça de terra o muntanya, al lloc anomenat muntanya de Terricabra, també al terme santfostenc. Aquesta propietat limitava a orient amb el puig de Duran i al sud, amb la castlania del castell de Montalegre (“*a meridie in castlania castri Montis Leti*”) (Àlvarez, 2022, pp. 436-428, doc. 234).¹⁶

48

Un fet important a comentar és que el 31 de juliol de 1250 el bisbe Pere, de Barcelona, pujà a Montalegre i consagrà l'altar en honor de la Verge Maria, tornant a posar-hi unes relíquies de sants i una forma consagrada (Àlvarez, 2022, pp. 311-312, doc. 169, any 1250; Pibernat, 2010). I també que el 29 de gener del 1256 un altre bisbe de Barcelona, Arnau de Gurb, va donar la parròquia de Sant Fost al convent de monges agustines, donació per la qual les monges tenien dret a presentar el candidat a rector quan es produïa la vacant i també a rebre una part de les rendes i delmes que generava la mateixa parròquia. Aquesta comunitat femenina marxà

a Barcelona el 22 de novembre de 1362, i el vell convent va passar per mans de diversos propietaris fins que el 1415 el compraren els cartoixans de Vallparadís de Terrassa.¹⁷

El 20 de juny de 1286 Ramon de Sentmenat, cavaller, i la seva dona Saura, a més de Geralda, vídua de Bernat de Petra, i mare de Saura, van ratificar a les monges de Montalegre, en la persona de la priora Geralda de Penyafort, la donació de terres que s'havia fet quaranta-cinc anys enrere, en concret de la peça de terra on era edificat el convent, situada al lloc anomenat la Font, just al costat del castell de Montalegre, a més d'una peça de terra al puig de Pere Fidel i un honor que fou comprat a Bernat de Puig de Campsentelles. Aquest document és molt interessant perquè ens informa que ja el 1286 la família Sentmenat havia passat a ser, per matrimoni, propietària de la casa senyorial dels Campsentelles.¹⁸

Per acabar, afegirem que la mateixa documentació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó ens indica que els Campsentelles tenien diverses masies, camps de conreu i boscos al terme de Sant Fost i que les anaven establint (posant uns masovers, en diríem ara) a pagesos de la contrada. Ens referim al mas de Vallpanera (1222, 1256), mas de Terricabra o Oltzines (1245), camp de Tortes (1245), camp de Mir (1246) i mas Dez Colomer (1256), a més de les propietats venudes o cedides

¹⁶ Vegeu també els documents 141, 142, 152, 155, 163, 169, 175, 202 i 221. Àlvarez tradueix *Montis Leti* com a Montalegre, o sigui seria una versió de *Montis Alacris*.

¹⁷ Martí (1976, pp. 3-4) extret de l'Arxiu Diocesà de Barcelona. *Registre Collationum*, volum II, foli 124.

¹⁸ ACA, OR, Fons Cartoixa de Montalegre, carpeta 6, pergami 687.

a les monges, i com no, també la seva casa pairal, la *domus* de Campsentelles.

Conclusions

Els documents que es guarden als arxius ens permeten obtenir, moltes vegades, notícies i informació sobre fets històrics protagonitzats per personatges pràcticament anònims o de rellevància estricta-

ment local o comarcal. I més quan aquests personatges van participar en esdeveniments destacats de la nostra història, com en aquest cas la conquesta de Mallorca per part de les tropes de croats del rei Jaume I. L'estudi de pergamins conservats en arxius com el de la Corona d'Aragó dona, tot sovint, un molt bon resultat per conèixer la història dels nostres municipis.

Bibliografia

- Àlvarez, R. (2022). *Diplomatari de la cartoixa de Nostra Senyora de Montalegre (1200-1265)*. Pagès, col·lecció Fundació Noguera, 83.
- Barceló, M. (Coord.) (1994). *Conquesta i organització feudal de Mallorca*. Afers, col·lecció Afers, 18.
- Conquesta de Mallorca (2023, 31 agost). Dins Wikipedia. https://ca.wikipedia.org/wiki/Conquesta_de_Mallorca
- Galmés, B. (2018, 23 desembre). El rei Jaume I “el Cruel”. La festa de l'Estendard, el genocidi de Mallorca. Dins *Cap Vermell*. <https://capvermell.org/index.php/collaboracions/19763-el-rei-jaume-i-el-cruel-la-festa-de-l-estendard-el-genocidi-de-mallorca>
- Guillem Simó (1981). Bernat de Mogoda. Dins *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 10, p. 152.
- Jaricot, I. (1955). *Histoire de la Chartreuse de Notre Dame de Montalegre*. Inèdit.
- La batalla de Santa Ponça. Recuperat 26 juny 2023, de <https://www.rutasjaumei.com/es/protagonistas-jaume-i/10-312/la-batalla-de-santa-pon%C3%A7a.php>
- Llobera, P. (2021, 31 desembre). La conquesta de Mallorca el 31 de desembre de 1229. *Punt informatiu Pollença*.
- Martí, J.M. (1976, setembre). *La priora de Montalegre, mestressa de Sant Fost*. Parròquia de Sant Fost de Campsentelles, opuscle.
- Montagut, M.A. (2013). *La conquesta de Mallorca a través de quatre fonts medievals* (treball final de carrera). Universitat Oberta de Catalunya.
- Morales, J. (2005, febrer). Per què l'Alguer parla català? *Sapiens*, 28.
- Pérez Pastor, P. (2021). *Conquesta, repartiment i organització militar de Mallorca. Els cavalls armats (1229-1350)* (tesi doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona.
- Pérez Pastor, P. (2022). *Conquesta i repartiment de Mallorca: els inicis de la colonització (1230-1256)*. El Gall.
- Pibernat, S. (2010). Informe sobre la parròquia de Sant Fost el 1921. *Campsentelles*, 13, 33-48.
- Riera, A. (2017). Els repartiments feudals de Mallorca i les seves conseqüències immediates (1230-1245). *Catalan Historical Review*, 10, 131-145.
- Salicrú, R. (1990). Notes sobre algunes famílies de Llavaneres a partir d'uns documents de la Pia Almoina (1166-1212). *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 37, 3-14.
- Sans i Travé, J.M. (1996). *Els templers catalans, de la rosa a la creu*. Pagès Editors.
- Sarobe, R. (2023). *Recopilació de documents del Temple relatiu a Martorelles i Sant Fost*. Inèdit.
- Soto, R. (cur.) (1984). *Còdex català del llibre de repartiment de Mallorca*. Govern Balear, Conselleria d'Educació i Cultura.
- Swift, F.D. (2012). *Vida y época de Jaime I el Conquistador*. Institución “Fernando el Católico”, col·lecció Historiadores de Aragón, 9.

Vilaginès, J. (1990). Els Templers al Vallès. *Notes*, 4, 9-27.

Vilaginés, J. (2005). Pere de Rovira, un templer del Vallès. *Notes*, 20, 43-62.

Altres fonts

Fonts documentals: Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Ordes Religiosos (OR, antics Monacals), Fons Cartoixa de Montalegre, car-

Vinas, A. i Vinas, R. (2007). *La conquesta de Mallorca: textos i documents*. Moll.

peta 6, pergamins 141, 157, 275 i 687; lligall petit 73, doc. 4665; capbreus de 1447, 1497, 1551 i 1647.

Agraïments

Jaume Vilaginés Segura (historiador medievalista), Ramon Sarobe Huesca (historiador, professor de la UAB), Robert Àlvarez Masalias (historiador i llatísta), Plàcid Pérez Pastor (historiador, professor de la UIB), Joana Maria Bibiloni (arxi-

vera de l'Arxiu del Regne de Mallorca), Andreu Viñals (bibliotecari, Biblioteca Josep Benet del Centre d'Història Contemporània de Catalunya) i Conxita Goicoechea (mas Santa Magdalena, Palau-solità i Plegamans).

Annex. Pergamí, transcripció

Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Ordes Religiosos (OR, antics Monacals), Fons Cartoixa de Montalegre, carpeta 6, pergamí 275. Mallorca, 26 de març de 1230.

Figura 7. Testament de Bernat de Campsentelles (Mallorca, març de 1230). Font: Gobierno de España, Ministerio de Cultura y Deportes, Arxiu de la Corona d'Aragó, Fons Cartoixa de Montalegre, carpeta 6, pergamí 275.

51

Aquest és un trasllat fidelment extret d'un testament del dia quart de les calendes (...) de l'any del Senyor de 1242, quin contingut és aquest:

En nom de Crist. Jo Bernat de Campsentelles en el meu ple coneixement i sana memòria faig el meu testament en el qual elegeixo marmessors Ramon de [Voltr]aria, Bernat de Castellet, Berenguer de Campsentelles i Ramon Pere, als quals prego que si em moro facin complir aquest testament, i distribueixin tots els meus béns mobles i immobles tal com aquí trobaran ordenat.

En primer lloc dono el meu cos a la casa de la Milícia del Temple. També dono a la mateixa casa el meu mas de Saucet el qual Gener té per mi. També dono a la predita casa el meu escut i totes les meves armadures, excepte les de ferro.

Dono 50 sous per celebrar misses. Dono a Sant Fost 20 sous i a cadascun dels altars de dita església 5 sous, i per a la làmpada de Santa Maria de Montalegre 10 sous, i a la seu de Barcelona, 5 sous i a Ramonet 20 sous. Vull i mano que tots els meus deutes i injúries siguin pagats i reparats. Assigno al pagament de deutes i a la restitució d'ofenses el meu cavall i els guarniments de ferro, i 105 morabatins d'aquell deute de 205 morabatins que la meua dona Berenguera em deu, i totes les rendes i productes de l'honor de Palou i Montmeló i aquell deute de 800 sous de Melguelh que Saura de Cartayà i Bernat de Cartayà, el seu marit, em deuen en nom del difunt Guillem d'Orta, i d'aquelles tres sarraïnes, dues. El restant ho dono a la meua dona Berenguera perquè faci segons la seva plena voluntat.

Reconec a la meua dona Berenguera el seu esponsalici com li vaig donar quan ens vam casar. També dono a la meua dona 100 morabatins a la seva voluntat, d'aquells 205 morabatins que em deu. Tanmateix si discòrdia sorgís —que Déu no vulgui!— entre la meua senyora mare i la meua dona predita, dono a l'esmentada mare meua l'honor que tinc al terme de Mataró, Alella i Premià durant tota vida seva i a la seva mort tot aquest honor revertirà a aquell que tingui la casa de Campsentelles en aquell moment. Solucionats tanmateix els meus deutes, ofenses i deixes dites, tots els altres béns mobles i immobles els dono a l'infant del qual la meua dona ara està prenyada, si fos mascle, i que el mateix infant doni 200 morabatins d'or a la meua filla Geralda, i si fos una femella, tot el que abans he donat, ho dono a Geralda i que ella li doni aquells 200 morabatins d'or. Tanmateix, si la meua filla Geralda morís sense fill legítim, l'herència seva revertirà al qui ha de néixer, i si aquest morís sense legítim fill, la casa de Campsentelles amb el seu terme i totes les seves pertinences dono a Bernat de Mogoda, i dit Bernat de Mogoda donarà a Ramon de Sant Martí 100 sous, i a Jaume de Sant Martí altres 100 sous, i l'honor d'Alella i Mataró a Ramon de Campsentelles, i el mas de Terricabra a Saura, i si Saura morís sense fill legítim, el mas predit revertirà a Bernat de Mogoda.

52 Qualsevol que, un cop jo sigui mort, tingui la casa de Campsentelles farà cremar sempre nit i dia un làmpada a l'església de Santa Maria de Montalegre a honor de Déu i salut de la meua ànima; si aquell que tingués la casa de Campsentelles no volgués complir amb la dita làmpada tal com abans he ordenat, assigno a dita làmpada les rendes i productes del meu mas de Lledó i el que sobrés dels dits productes que ho tingui i ho rebi aquell qui tingui la predita casa de Campsentelles. S'ha d'entendre, no obstant això, que en aquest mas la dita església no rebi altre cap servei.

Fou fet això a la ciutat de Mallorca el setè dia de les calendes d'abril de l'any del Senyor de 1230.

Signatura de Bernat de Campsentelles que això lloo i firmo i als marcessors prego que firmin.

Signatura de Ramon de Voltraria. Signatura de Bernat de Castellet. Signatura de Berenguer de Campsentelles. Signatura de Ramon Pere, clergue de Santa Martí de Pertegàs, salvat el meu dret, qui això firmo. Signatura de Ramon Boter. Signatura de Berenguer de Mollet. Signatura de Pere de Fesch. Signatura de Ramon de Papiol. Signatura de Bernat Esperò. Tots nosaltres som testimonis d'aquest testament.

Signatura de Guillem Company, escrivà.

Signatura de Ramon de Mirambell, notari públic que això escrigué amb lletres sobreposades a la línia setze on està anotat 100 sous, el lloc, dia i any que a dalt consta.

Signatura d'Arnau d'Aqualonga, sotsdiaca, testimoni d'aquest trasllat. Signatura de Guillem Perpinyà testimoni d'aquest trasllat.

Signatura de Bernat de Torelló, prevere, notari públic de Sant Cugat del Vallès, qui va fer fidelment aquest trasllat amb les lletres sobreposades a la línia IX on diu “de Camp”.